

Suvremena umjetnost u likovno-pedagoškom radu s djecom predškolske dobi

Polovina, Vanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:242712>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-20**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Vanja Polovina

**SUVREMENA UMJETNOST U LIKOVNO-PEDAGOŠKOM RADU S DJECOM
PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni Rad

Petrinja, rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

Vanja Polovina

**SUVREMENA UMJETNOST U LIKOVNO-PEDAGOŠKOM RADU S DJECOM
PREDŠKOLSKE DOBI**

Završni Rad

**Mentor rada:
doc. dr. sc. Svetlana Novaković**

Petrinja, rujan 2022.

SAŽETAK

Ovaj rad govori o suvremenoj umjetnosti u likovno-pedagoškom radu s djecom predškolske dobi. U prvome djelu govori se o likovnom razvoju djece, pojmu kreativnosti i kako ju odgajatelji mogu potaknuti kod djece u vrtiću te kako likovno-kreativni rad utječe na cjeloviti razvoj djece. U radu smo objasnili kako se suvremena umjetnost i njezini pravci (*Land art*) mogu kroz likovno-kreativne aktivnosti približiti djeci i potaknuti ih na istraživanje i stvaranje. U drugome djelu izneseni su rezultati praktičnog rada provedenog u dječjem vrtiću "Sisak novi" u Sisku. U likovnim aktivnostima sudjelovalo je osamnaestero djece u dobi od 5,5 do 7,5 godina. Predstavili smo cjeloviti kreativni proces i dječje likovne radove nastale u prirodnom okruženju.

Ključne riječi: suvremena umjetnost, djeca, kreativnost, *Land art*, vrtić, priroda, istraživanje

SUMMARY

This thesis is about contemporary art in art and pedagogical work with children of preschool age. The first part talks about the artistic development of children, the concept of creativity and how educators can encourage it in children in kindergarten, and how artistic and creative work affects the overall development of children. In the paper, we explained how contemporary art and its trends (Land art) can be brought closer to children through artistic and creative activities and encourage them to research and create. The second part presents the results of the practical work carried out in the “Sisak novi” kindergarten in Sisak. Eighteen children aged 5.5 to 7.5 years participated in art activities. We presented the complete creative process and children's art works created in the natural environment.

Keywords: Contemporary art, children, creativity, Land art, kindergarten, nature, research.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LIKOVNI RAZVOJ DJETETA	2
3. ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA DJECE	5
4. DJEČJI CRTEŽ KAO KOMUNIKACIJSKO SREDSTVO DJETETA	7
5. SUVREMENA UMJETNOST	8
5.1. Land art	9
6. PRAKTIČNE LIKOVNO-KREATIVNE AKTIVNOSTI S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI	13
7. ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	27
Izjava o izvornosti završnog rada	28

1. UVOD

Likovnim odgojem djecu uvodimo u svijet likovne kulture, likovno ih senzibiliziramo i pomažemo im da postanu slobodne, svestrane osobe koje će stečena znanja, sposobnosti i umijeća kreativno koristiti u daljnjem životu. Likovne aktivnosti pružaju mogućnost razvoja djece na kognitivnom, afektivnom i psihomotoričkom području te razvijanju specifičnih likovnih sposobnosti kao što su precizno i osjetljivo opažanje, vizualno pamćenje i mišljenje, razvoj kreativnosti i mašte, emocija, motoričke spretnosti i osjetljivosti te estetske osjetljivosti. Estetsku osjetljivost kod djece potičemo i razvijamo upoznavanjem s umjetničkim djelima, neposrednim kontaktom u muzejima i galerijama ili preko reprodukcija u vrtiću. Vrlić (2001) smatra da su, uz odgovarajući pristup, djeci predškolske dobi prigodna različita umjetnička djela, dodajući da postoje neka opća pravila koja se odnose na likovnu kvalitetu djela i načine i metode koje koristimo pri upoznavanju djece s umjetničkim djelima. U figuralnim kompozicijama djeca prepoznaju predmete, ljude i pojave vidljivoga svijeta dok apstraktni likovni govor dijete upoznaje s likovnim elementima i njihovim odnosima. Za djecu su u određenoj mjeri primjerena i neka suvremena likovna djela koja djeci nude zadovoljstvo i zanimanje svojim ambijentima, zanimljivom upotrebom materijala, svojim poigravanjem i djelovanjem na različite osjete. Duh i Zupančič (2009) smatraju su osnovni kriteriji u odabiru suvremenih likovnih djela za prikazivanje u vrtiću vizualna zanimljivost, kombiniranje nespojivoga i upotreba predmeta na nesvakidašnji način. Po mišljenju Butine (1998) odgojitelji bi mogli ponuditi djeci primjere iz suvremene umjetnosti, prije svega način na koji ona istražuje i upotrebljava različite prirodne i umjetne materijale jer i dijete doživljava predmete i prostor koji ga okružuje igrajući se različitim materijalima i sredstvima te kroz vizualno i taktilno iskustvo s njima stječe bogatstvo osjetnih iskustava i oplemenjuje svoj estetski osjećaj. Za razumijevanje poruke koju nosi umjetničko djelo važno je nakon promatranja i razgovora omogućiti djeci da se samostalno likovno izražavaju. Tijekom praktičnoga rada razvija se dječje vizualno pamćenje te kreativno mišljenje.

„Djeca kao i umjetnici opažaju svijet i vlastitu sliku svijeta prenose na papir, platno, kamen ...” (Petrač, 2015, str. 91).

Cilj ovog istraživanja je upoznati djecu sa suvremenom umjetnošću, s pravcem *Land arta* koji omogućuje djeci istraživanje u prirodi i povezivanje s prirodnim materijalima, te slobodno i kreativno izražavanje i stvaranje. U likovnim aktivnostima sudjelovalo je osamnaestero djece u dobi od 5,5 do 7,5 godina.

2. LIKOVNI RAZVOJ DJETETA

U predškolskom dobu je likovno stvaranje djece prije svega razvojno oruđe pomoću kojeg si dijete objašnjava samog sebe i svijet oko sebe. Razvoj likovnog izražavanja djeteta (u predškolskom i ranom školskom dobu) slijedi razvoj njegovih spoznajnih procesa i razvoj motorike, te rastuće mogućnosti upotrebe likovnih materijala. Dječje likovno izražavanje u ranoj i predškolskoj dobi je obilježeno fazom črčkanja (šaranja) od druge do četvrte godine sa ranim periodom ne kontroliranog črčkanja i kasnijim periodom kontroliranog črčkanja, fazom sheme koju možemo podijeliti na predshematsku fazu od četvrte do šeste godine i fazu intelektualnog realizma od šeste do desete godine. Početak likovnog izražavanja i njegova razvoja jednak je kod sve djece svijeta; počinje spontano, ničim izazvano. Dijete počinje šarati već vrlo rano, između prve i druge godine. Prve šare nastaju slučajno kada dijete uzme olovku ili neki drugi predmet koji ostavlja trag. Ovo nekontrolirano, gestikulacijsko šaranje s razvojem motoričkih sposobnosti ubrzo dobiva različite oblike, najčešće kružne oblike. Bogatstvo različitih šara koje dijete crta ne znači da ono ima namjeru s njima nešto prikazati i zato ovu fazu prije svega trebamo promatrati kao rezultat razvoja senzomotoričkih sposobnosti i potrebe za kretanjem i akcijom. Na početku te mrlje i nepravilni krugovi vežu na sebe različita značenja – njihovo imenovanje je u početku slučajno - mogu predstavljati ljude, predmete ili događaje. Dijete sada crta s namjerom, započinje s nekom idejom ali i osjeća utjecaj onog što je prije činilo. Prvobitne obojene mrlje (krugovi) razbacani su po cijelom papiru bez ikakvog reda, a dijete često okreće papir dok crta. Obično u prve krugove nacrtava simbole za strukturu ljudskog lika – nos, oči i usta i tako nacrtava glavu. Ovim prvim prikazom ljudskog lika dijete ne prikazuje ono što vidi, već kako to gledano razumije. Djeca počinju uskoro uočavati sličnost svojih simbola sa predmetom kojeg zamjenjuju te počinju davati imena crtežima koje nacrtaju, što znači pridodavanje značenja. U fazi sheme su likovi koje dijete crta prikazani sa više detalja, a proporcije sve bliže stvarnima dijete se još uvijek koncentrira na smo jedan problem. Nerijetko prostor papira određuje oblik lika, a simboli su često nacrtani da zauzimaju raspoloživi prostor bez obzira na međusobni odnos likova. Dijete u ovoj fazi prikazuje stvari koje su za njega važnije i iste naglašava veličinom prikaza. Zna okrenuti papir da bi likove koje crta gledao okrenute prema sebi (perceptivni egoizam) pa gotov crtež prikazuje ljude kako stoje na glavi. Faza “*intelektualnog realizma*”, koja počinje od 6. godine, obilježena je prije svega činjenicom da dijete crta ono što o predmetu i prostoru zna, a ne ono što vidi. Naime dijete crta dijelove prostora i predmeta koji se vide, ali i one koji se ne vide. Predmeti i pojave koje se prikazuju na crtežu su prikazani jedno pored drugog kao samostalne jedinice koje nisu

povezane međusobno niti su povezane sa plohom. Svoje simbole (ljude, životinje, kuću) dijete crta na *liniju tla*, koja predstavlja zemlju, a gornji rub papira tada predstavlja nebo. Tlo može predstavljati i sam donji rub papira na kojem su likovi prikazani u redu jedan pokraj drugoga radi što veće jasnosti. Likovi su sada prikazani sa više detalja, a proporcije su sličnije stvarnim, iako važnost likova ponekad određuje njihovu veličinu, tako su djetetu važniji likovi prikazani većima, a oni manje važi manjima (emotivna proporcija). U ovom razdoblju dijete u želji da pokaže što više pojedinosti koje poznaje često prikazuje osobe i prostor i s elementima koji se ne vide (transparentni prikaz). Kod prikaza ljudi za stolom dijete ne mari za liniju tla već okreće papir kako bi svaka figura imala svoje tlo pa na kraju neki likovi izgledaju prevanjeno. Rasklapanje oblika nalazimo u prikazu kuće koju dijete crta tako da istovremeno prikaže sve njezine strane, pri čemu se vodi računa da nigdje ne dođe do preklapanja oblika. Prostor dijete može prikazati i vertikalnim nizanem likova tako da ono što je u stvarnom prostoru blizu crta dolje, a što je u prirodnom prostoru dalje na papiru je pozicijski visoko. Dijete objekt promatra i istodobno izražava s raznih strana, raznih kutova gledanja pa se na prikazu mogu pojavljivati objekti gledani odozgo, a drugi sa strane ili frontalno - „poliperspektiva“. Pred kraj vrtičke dobi dijete sve više prikazane objekte oslikava lokalnom bojom, iako se emocionalan odnos prema boji još dugo zadržava. Sada se u slikanju polako gubi obrisna linija, otvara se mogućnost stapanja između figure i pozadine. Djeca se uče miješati boje, dobivati tonove. Likovi su još uvijek prikazani plošno, nema privida volumena, ali je izraz svejedno pun ekspresivnosti i bogatstva kolorističkog izraza.

Dječji likovni izraz u predškolskoj dobi je prije svega njegov vlastiti doživljaj svijeta prikazan na način kako ga ono razumije, a ne reprodukcija stvarnosti, pa mu treba omogućiti samostalno istraživanje i poticati aktivno traženje informacija iz okoline (dodirivanjem, baratanjem, slušanjem, istraživanjem) te poticajnu atmosferu za stvaranje. (Novaković, 2015). Dijete već u ranoj dobi zadovoljava svoju potrebu za stvaralaštvom, što u djetetu budi radost. Bitno je da dijete ima pristup raznim materijalima i sredstvima kojima se može služiti (pijesak, boje, različite materijale i sredstva ta rad) kako bih se moglo likovno izraziti. Osim sobe u kojoj djeca provode vrijeme, jako je bitno vrijeme koje djeca provode u vanjskim prostorima (parkovi, dvorište vrtića,...).

Promatranje raznih životinja i njihovo ponašanje, udisanje svježeg zraka, opip različitog kamenja i drveća, opadanje lišća ili pravljenje snjegovića, sve su to bitna i interesantna iskustva za dijete. Slikanje prirode dok gledaju u prirodu, crtanje kredom po betonu dvorišta vrtića, umjesto male ploče, sve su to aktivnosti koje su već radili unutar sobe, ali vani sa većim kistovima, većom plohom i slobodom to će postati potpuno drugačije iskustvo od doživljenog u sobi. Iskustva koju djeca dožive kroz kreativno izražavanje potiče njihov emocionalni, tjelesni, socijalni, jezični i kognitivni razvoj. Počinju shvaćati da se problem može riješiti na više načina što osnažuje njihovu vrijednost različitosti. Kroz likovno izražavanje djeca uče više o svojoj kulturi i drugim kulturama.

Tijekom dana je bitno djeci dati razne prilike za istraživanje kroz različite aspekte razvoja, kako bi imali šansu učiti putem raznih poticaja, ali i slobodne igre za vrijeme istraživanja. Bitno je da fokus bude na procesu svakodnevnog istraživanja, simboličke igre i promišljanja, a ne samo na krajnjem rezultatu. Puno puta će zapravo djeca doći do drugačijeg rezultata nego je odgajatelj zamislio, što ne znači da je krivi rezultat ako je drugačiji od zamišljenog. Ukoliko su djeca uživala u procesu i taj proces ih je potaknuo na stvaranje to je najbitniji rezultat. Kroz aktivnosti u vrtiću kod djece treba poticati divergentno mišljenje tako da nalaze razna rješenja za probleme, pomažu jedni drugima, budu kreativni i slobodni u svom likovnom izražavanju, ali i ostalim kompetencijama-

3. ULOGA ODGOJITELJA U LIKOVNIM AKTIVNOSTIMA DJECE

U predškolskom odgoju, djeci treba dati mogućnost iskustvenog učenja iz raznih područja kako bi se djeca mogla razvijati u svim "poljima". Od slušanja glazbe i čitanja priča te smišljenih aktivnosti za razvoj fine i grube motorike do slobodnih aktivnosti. Likovne aktivnosti uz razvoj fine motorike razvijaju i kreativnost, maštu, kritičko mišljenje, vizualno pamćenje i mišljenje, te estetsku osjetljivost te su bitan segment kvalitetnoga obrazovanja od najranije dobi (Turković, 2001). Suvremeni pristup likovnom odgoju polazi od stajališta da dijete svoja znanja samo konstruira kroz vlastito iskustvo u suradnji s drugom djecom i odgojiteljima. Rad odgojitelja usmjeren je na organizaciju prostora, materijala i aktivnosti, odnosno na pomaganje djetetu da vlastitom aktivnošću dođe do odgovora na postavljena pitanja i probleme. Osnovna uloga odgojitelja u likovnim aktivnostima djece rane i predškolske dobi je poštivanje razvojnih zakonitosti i osobina djeteta te njihovih mogućnosti. Važno je da odgojitelj oblikuje prostor koji će djecu „pozivati“ na igru i istraživanje i da pritom stvori dobro emocionalno ozračje. Prostor za bavljenje likovnošću mora biti funkcionalan, ali i estetski oblikovan. Kvalitetno oblikovan prostor mora omogućiti razne konfiguracije i načine rada te spontane kao i neplanirane aktivnosti; formiranje mjesta za osamostaljivanje i odmor kao i mjesta za interakciju. Fleksibilnost je jedna od važnih karakteristika kvalitetnoga prostora jer omogućava promjenu njegove konfiguracije za različite aktivnosti, čemu doprinosi i lagan, podesiv i ugodan namještaj uz pomoć kojeg možemo mijenjati fizičku okolinu tijekom dana u skladu s dječjim potrebama. Duncanu i Lockwoodu (2008) navode niz značajki koje bi kvalitetno oblikovan prostor trebao omogućavati djeci: manipuliranje materijalom, učenje putem osjetila, aktivno učenje, učenje unutar smislenoga socijalnog i kulturološkoga konteksta, učenje prema vlastitom tempu, mogućnost izbora i donošenja odluka, spontanost, istraživanje ideja i hipoteza. Likovni centri u vrtiću trebali bi biti opremljeni različitim materijalima i sredstvima koji bi djeci omogućili upoznavanje s različitim likovnim područjima i tehnikama. Odgojiteljeva uloga je podržavanje učenja djece kroz planirane aktivnosti koje podrazumijevaju igru i rješavanje problema. Igra je djeci glavni način kako doći do rezultata ili kako naći rješenje nekom problemu, ona uče kroz igru, dominantne aktivnosti djece u ranoj i predškolskoj dobi. (Slunjski, 2011). Tijekom igranja s likovnim medijem dijete prikazuje stvarnost na način kako ga ono razumije i prikazuje ono što ga zanima te nije opterećeno realnim prikazom stvarnosti. Odgovarajućim poticajima dijete kroz igru može uočavati crte ili linije, imenovati boje, otkrivati dužine, širine i volumene, otiskivati određene predmete, dizajnirati, graditi i nadograđivati. Likovnim postupcima unutar različitih likovnih

područja razvija se dječja zainteresiranost kojom se podiže razina likovnog stvaralaštva, razvija vizualna percepcija, potiče mašta i kreativnost, tehnička spretnost i motorička osjetljivost, likovno kreativno mišljenje, osjećaj za prostore i likovne predodžbe (Herceg i sur., 2010). Za poticanje dječje kreativnosti potreban je kreativan odgojitelj koji ima razvijeno divergentno mišljenje, svakom problemu pristupa na drugačiji način i iznalazi više rješenja, te misli "van kutije". Najbitnije od svega je to da odgajatelj mora biti spreman mijenjati i preispitivati svoja vlastita mišljenja u skladu s mijenjanjem teorije i prakse s vremenom (Domaćinović, 2018). Djeca su kreativna i ne treba im nametati vlastite ideje i želje već samo osigurati prostor i potrebne raznovrsne materijale i pribor. Odgajatelj osim pripreme materijala treba ohrabriti dijete da se slobodno izražava, kako se ne bi sramilo svoje kreativnosti ili pak bojalo tuđeg mišljenja o njegovom umjetničkom radu.

U suvremenom procesu likovne umjetnosti u vrtićima, dječje stvaralaštvo koristi se za poticanje predškolske djece na izražavanje njihovih znanja i emocija kroz likovni uradak (Petrač, 2015). Kako bi ih se potaknulo na vlastite radove treba ih se upoznati i sa raznim priborom i materijalima i njihovoj upotrebi. Uz dostupnost likovnog materijala i sredstava za rad djeci omogućujemo likovno istraživanje i eksperimentiranje, otkrivamo cjelovitost dječjeg likovnog izraza, te sklonosti za pojedina likovna područja i tehnike. Kroz opisivanje viđenog, osim njihovog umjetničkog napretka, također je vidljiv napredak usmenog govora, razumijevanja tuđih emocija i opisivanje vlastitih emocija.

4. DJEČJI CRTEŽ KAO KOMUNIKACIJSKO SREDSTVO DJETETA

Likovno izražavanje kod djece je oblik komunikacije. Eksperimentiranjem s bojama, oblicima, materijalima i priborom djeca izražavaju svoje mišljenje, emocije i individualnost. Odgajatelji i roditelji proučavanjem dječjih radova mogu lakše shvatiti koji su to dječji interesi i o čemu razmišljaju. U svim fazama likovnog razvoja važno je da odgajatelj pokazuje zainteresiranost za djetetovu likovnu aktivnost, da razgovara o tome što dijete želi prikazati i da nenametljivo potiče dijete na opisivanje i obrazlaganje onoga što radi. Precrtavanje oblika, bojanke i praćenje već napravljenog uzorka koji djeca trebaju slijediti, narušava se dječja sloboda i kreativni proces samostalnog dolaska do rezultata.

Jedan od zadataka odgojitelja u okviru likovnog odgoja u ranoj i predškolskoj dobi je i upoznavanje djece s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima. Djeca od rane dobi pokazuju osjetljivost na mnoge aspekte umjetničkog djela i njegova stvaranja te im treba omogućiti kontakt s umjetničkim djelom, razvijati osjetljivost za likovne poruke i pomoći da steknu naviku adekvatnoga doživljavanja umjetničkih djela.

Često je umjetničko djelo izvor motiva ili ideja za novi motiv ili projekt u vrtiću. Osim gledanja samog motiva bitno je i pričati s djecom o motivu, na što ih podsjeća kako oni nešto vide, te se na taj način lako dođe do novih ideja. Kod ostvarenja novih motiva bitno je da odgajatelj pripremi dovoljno različitih materijala kako bi djeca s lakoćom svoju maštu prenijela u stvarnost putem svog umjetničkog rada. Projekt odabranog umjetnika, njegovog načina rada ili pak potpuno novog motiva može trajati par dana, ali i par mjeseci. (Petrač, 2015). Ovisno o dječjoj zainteresiranosti, njihovoj dobi i kreativnosti, ali i mašti samog odgajatelja koji mora pripremiti sve potrebno. Djeci će često biti zanimljivije raditi rad koji je slobodniji, nema striktnih uputa već mogu i svoje ideje procesom izrade ostvarivati. U samom projektu nije bitan samo cilj već i čitav proces (što su sve djeca vidjela, naučila i koliko su napredovala kroz taj projekt).

Zato je *Land art* djeci jako zanimljiv jer djeca vole provoditi vrijeme u prirodi, gdje će biti slobodniji i zapravo će sami naći materijal s kojim žele izraditi svoj rad. Kasnije u radu spomenut će se ovaj umjetnički pravac detaljnije.

5. SUVREMENA UMJETNOST

Suvremena umjetnost se shvaća kao nova realnost ili praksa kojoj su težili avangardisti. Politika koja se razvijala kroz 19. i 20. stoljeće, osim što je utjecala na društveni život, obilježila je i umjetničko stvaralaštvo. Prema primjerima umjetničkih djela avangardista i neo avangardista dolazi do "otvaranja" umjetnosti, gdje se vidi promjena kod umjetnika, njihovog razmišljanja o umjetnosti i individualnosti. (Ilić, 2018). Prema nekim autorima suvremena umjetnost se rađala šezdesetih godina prošlog stoljeća, u vrijeme procvata brojnih avangardnih pokreta, (Millet, 2004) s tim da je u Americi to osamostaljivanje u odnosu na prošlost pretočeno u osamostaljivanje u odnosu na Europu, a što se posebno očituje u apstrakciji njujorške škole neopterećene prvim europskim primjerima apstraktnog slikarstva. U svom Pojmovniku suvremene umjetnosti Šuvaković (2005, str. 604) piše da je ona „naziv za aktualnu umjetnost, tj. umjetnost koja se događa u trenutku kada se o njoj govori i piše“, ona se prema njemu može odnositi i na jedno i na drugo, ali prvenstveno treba izražavati „suglasnost aktualnosti i duh vremena“ (Šuvaković, 2005, str. 604).

Neki pravci i djela suvremene umjetnosti prigodna su za rad s djecom u predškolskoj dobi jer im nude zadovoljstvo i zanimanje svojim ambijentima, zanimljivom upotrebom materijala, svojim poigravanjem i djelovanjem na različite osjete. Budući da je umjetničko djelo vrlo složeno za njegovo adekvatno doživljavanje, potrebno je određeno iskustvo i znanje koje dijete predškolske dobi ne posjeduje. Osjećaj za likovno skladno, estetsko, stječe se procesom učenja. „Razvoj estetskog osjeta je dugotrajan proces učenja i razvijanja osjetljivosti, njegova posljedica je trajno bogaćenje života svakog pojedinca.“ (Zupančić i Duh, 2009, str. 13). Prilikom pokazivanja reprodukcija umjetničkih djela u prostorima vrtića treba voditi računa o njihovoj kvaliteti, pogodnom mjestu za promatranje (veličina i udobnost mjesta za svu djecu, udaljenost od projekcijskoga platna, veličina reproducirane slike i sl.) i motivaciji za usmjereno promatranje kojoj je cilj potaknuti emocionalnu reakciju djece. Za uspostavljanje dijaloga djece s likovnom umjetnošću odgojitelj koristi različite metode: metodu prikazivanja, verbalne i praktične metode. Dijete percipira likovne probleme (boje, oblike, linije, kontraste boja...) te ih izražava riječima, osvještava ih. S različitim verbalnim metodama (razgovorom, opisivanjem, uspoređivanjem, zaključivanjem, pripovijedanjem) potičemo dijete da izrazi svoje doživljaje, osjećaje i asocijacije. Verbalne metode povezuju se s različitim praktičnim metodama (likovno izražavanje u različitim likovnim tehnikama, mimika, dramatizacija, ples,

igra uloga te različite igre koje pomažu u spoznavanju umjetničkoga djela poput slaganja *puzzli*, pridruživanje obojenih papira i traženje istih boja na slici i sl.) (Vrlić, 2001).

Prema Duhu i Zupančiču (2009) procesi opažanja i primanja umjetničkih djela te stvaranje mogućnosti za njihovo adekvatno doživljavanje prolazi kroz sljedeće faze koje čine metodu estetskoga transfera:

- percepciju umjetničkoga djela koja je nužna za poticanje odgovarajućeg estetskog iskustva i emocionalne reakcije pri kontaktu s umjetničkim djelom
- recepciju: opisivanje slike riječima i
- fazu produktivne reakcije na umjetničko djelo.

Recepcija je kreativan proces u kojoj se sadržaji percepcije izražavaju riječima kako bi se osvijestili, a uključeni su spoznajni i afektivni procesi. U zadnjoj fazi potiče se dječja praktična likovno-kreativna reakcija koja predstavlja novo estetsko iskustvo.

Umjetnost u predškolskim ustanovama ne razvija samo kompetencije na području dječjih kreativnih sposobnosti, već i na područjima perceptivnih i receptivnih sposobnosti. Dijete tada ima kompetenciju uvažavanja to jest razumije opažanje na temelju emocija i doživljavanje vizualnog u umjetničkim djelima. Preduvjet uspješnoga razvijanja estetskoga osjećaja kod djece je osobna zainteresiranost odgojitelja za kulturne objekte koje prezentiraju djeci, poznavanje likovne umjetnosti za odabir odgovarajućih umjetničkih djela, poznavanje metoda i načina njihova predstavljanja. Važno je napomenuti da je promatranje i doživljavanje umjetničkih djela u vrtiću početni korak u procesu komunikacije s umjetničkim djelima.

5.1. Land art

Land art je pravac u suvremenoj umjetnosti koji se razvijao u 20.stoljeću, te predstavlja pejzažnu umjetnost. U tom pravcu se počinje shvaćati da se umjetnička djela ne moraju samo gledati, već se iz njih uči, te se kroz proces stvaranja samostalnog umjetničkog djela dolazi do novih saznanja.

Priroda je i prije ovog pravca često bila inspiracija za umjetnike, a doživljaj prirode se mijenjao s obzirom na razdoblje i događaje u tom trenutku. Od religiozno-mitološkog do romantičarskog, a u suvremenoj umjetnosti se mijenja shvaćanje odnosa umjetnosti i prirode.

70-ih godina 20. stoljeća umjetnici izlaze iz svojih ateljea i stvaraju svoje umjetničke radove direktno u prirodi. Najčešći materijali koji se koriste u *Land artu* su kamenje, voda, šljunak i tlo, to jest sve lako pronađeno u prirodi. Umjetnici ostavljaju svoje radove u prirodi, makar to značilo i uništenje ili preoblikovanje tog rada, što znači da radovi nisu zaštićeni kao ranije u muzejima, ateljeima i slično. Odbacivanje galerije i muzeja kao način izložbe i očuvanja radova definiralo je umjetničku praksu *Land art* umjetnika. Umjetnici *Land arta* su izrađivali velike radove koji svejedno ne bi ni mogli biti izloženi u muzejima ili galerijama, ali često su fotografije tih radova ipak bile izložene u muzejima i galerijama. Postojala je mogućnost odlaska i promatranja rada u prirodi gdje je rad napravljen. Neka umjetnička djela su velika čak i kilometrima. Umjetnik Michael Heizer je svoje djelo *Double Negative* (slika 1.) izradio uz pomoć bagera i dinamita. Često su umjetnici odlazili u zabačene dijelove svijeta kako bi izradili svoja umjetnička djela, kopanjem velikih jama, slaganjem zemlje ili kamenja na gomilu. Pošto se radi o velikim umjetničkim dijelima koja se rade u prirodi, često su oborine i vjetrovi mijenjali tok rada, te je dokumentiranje fotografijama bilo jako bitno kako bi se pratio takav dugotrajan proces. (Brajčić, 2020) Najčešće skulpture i umjetnički radovi u *Land artu* su mandala, lik čovjeka, 3D djela i slaganje kamenja i ostalih materijala iz prirode na gomilu.

Mandala je u povijesti bio simbol budizma, a danas se koristi u arhitekturi, modnoj industriji, matematici, informatici, psihologiji, likovnoj umjetnošću i drugim sferama. Ona pokazuje ravnotežu i usklađenost između čovjeka i prirode. Ovaj oblik je zanimljiv jer postoji u prirodi bez uplitanja čovjeka. To je kružna kompozicija s dizajnom koji zrači simetrično od središta. Umjetnik James Brunt pronalazi umjetničku inspiraciju kroz gotovo sve prirodne materijale do kojih može doći. Bilo da hoda plažom ili šeta šumom, Brunt stvara zamršene dizajne inspirirane mandalom od otpalog lišća, grančica ili morskih stijena. Odlučan umjetnik provest će cijele dane na svojoj kopnenoj umjetnosti, samo da bi je vidio kako nestaje pod rastućim plimnim vodama ili kako je otpuhuje vjetar. (Slika 2. i 3.)

Slika 1: Djelo *Double Negative* umjetnika Michaela Heizera ([Double Negative • MOCA](#))

Slika 2: Djelo *Mandala* od kamena umjetnika Jamesa Brunta ([Artist uses materials found in nature to create elaborate cairns and mandalas \(inhabitat.com\)](#))

Slika 3: Djelo *Mandala* od lišća umjetnika Jamesa Brunta ([Artist uses materials found in nature to create elaborate cairns and mandalas \(inhabitat.com\)](https://www.inhabitat.com))

6. PRAKTIČNE LIKOVNO-KREATIVNE AKTIVNOSTI S DJECOM PREDŠKOLSKE DOBI

Land art je zapravo zasnovan kao harmonija prirode i čovjeka. *Land art* ima značajnu odgojnu ulogu te je prikladan pravac s kojim se djeca trebaju upoznati i kreativno djelovati kroz sve dobne skupine odgoja i obrazovanja. Ovaj umjetnički pravac potiče djecu da istražuju prirodu, vlastite mogućnosti i svoju maštu. Na postojbi pravilno ili nepravilno napravljen rad, već je bitan užitek u samom procesu izrade. *Land artom* se u konačnici budi dječji interes za prirodom i njenom zaštitom. Prednost ovog umjetničkog pravca je to što se može izvoditi bilo kada i bilo gdje, u svakom godišnjem dobu i bilo kojem dijelu svijeta. Izabiru se oni prirodni materijali koji su dostupni u tom trenutku u prirodi.

U daljnjem dijelu prikazan je rad s djecom inspiriran umjetničkim pravcem *Land art*. Djeca su radila nekoliko projekata: kućica za gliste, šumska vila, zemljano čudovište.

Kućica za gliste

Kako bih potaknula djecu na izradu uz pomoć prirodnih materijala, započeli smo razgovor o tome koja životinja izlazi iz zemlje kada pada kiša. Dan prije je padala kiša i mnogi su vidjeli mrave i gliste. Zajedno smo odlučili da treba sagraditi kuću glistama, punu lišća kako bi jele. Početna zamisao je bila da par dječaka traži gliste, a dvije djevojčice da grade krug od grančica i lišća. U nastavku će se vidjeti kako se kroz proces potrage materijala i glisti, te izrade kućice priključuju sva djeca iz skupine. Također se mijenjao i izgled kuće, jer je svako dijete dalo svoju ideju. Prvo su se rasporedili, jedni su tražili lišće, jedni gliste, drugi pak grančice i kamenje. U grupi su djeca od 5,5 do 7 godina.

Izjave djece tijekom istraživanja i stvaralačkog procesa:

“Prvo moramo podijeliti poslove, ti ćeš tražiti kamenje, a ti lišće, ja ću grančice.” M. A., 6.5 g.

“Nas dvojica ćemo tražiti gliste, već sam jednu vidio na ulazu u travu.” A. B., 5.5 g.

Nakon podjele poslova krenula je potraga za materijalom i glistama. Biral su zeleno lišće kako bi bilo ukusno glistama i kratke grančice kako bi mogle stajati u vis. Nakon pronađenih materijala krenula je izrada kućice.

“Hej, ne smijete tako maleno raditi, pa tu vam ni glista ne stane” K. P., 7.0 g.

“Hajde nam onda pomozite da napravimo šire” M. A., 6.5 g.

“Ja bih da dodamo i kamenčiće oko kuće, da ima ogradu” N. H., 7.2 g.

“Možemo i kamenu stazu napraviti pored kuće” B. B., 6.10 g.

“Donio sam vam dvije gliste da ih spremimo u kuću” L. P., 5.9 g.

“Moramo i krov, da joj ne bude previše sunca, ona voli hladno i mokro.” K. P., 7.0 g.

“I cvijeće, da joj bude lijepo” E.J., 5.6 g.

U nastavku su fotografije cijelog procesa dječjeg likovnog stvaralaštva u prirodi.

Slika 4: Potraga za glistama

Slika 5: Potraga za grančicama i lišćem

Slika 6: Početak izgradnje kuće za gliste

Slika 7: Izrada ograde od kamenja oko glistine kuće

Slika 8: Stavljanje lišća u glistinu kuću da jede

Slika 9: stavljanje gliste u njezinu kuću

Slika 10: Gotova glistina kuća

Kroz provođenje aktivnosti izrađivanja kućice za gliste, primijetila sam zajedništvo među djecom. Pomaganje u rješavanju problema između djece je bilo često, naprimjer kada je dječak prišao i pomogao djevojčici slomiti grančicu kako bi je mogla zabiti u zemlju ili kada je djevojčici bilo teško nositi lišće jer joj je ispadalo iz ruke, druga djevojčica je odmah priskočila u pomoć. Ideje su smišljali zajednički i kroz proces stvaranja su nove ideje dolazile. Zanimljivo je bilo gledati kako jedna aktivnost može zaokupiti dječju pažnju i interes kroz tri sata boravka na otvorenom bez uplitanja odgajatelja ili druge odrasle osobe. Svu problematiku, padanje „krova“, hrane za gliste i ostalo, su s lakoćom zajedno riješili.

Šumska vila

Nakon ispričane priče o šumskoj vili, djeca su komentirala što je po njihovom mišljenju šumska vila.

“Vila je lijepa i ima čarobne moći.” K. P., 7.0 g.

“Sigurno živi u šumi, kada je šumska vila.” E. H., 5.8 g.

“Ona ima haljinu i lijepe cipele.” N. H., 7.2 g.

“Živi u prirodi i sigurno radi haljinu sama od cvijeća i grančica.” M. A., 6.5 g.

“Moramo joj napraviti haljinu da joj bude lakše.” N. H., 7.2 g.

“Cijelu je možemo, kao što smo radili sami i kućicu za gliste.” A. B., 5.5 g.

Čim smo izašli van djevojčice su krenule u potragu za materijalima iz prirode kako bi izradile šumsku vilu. Koristile su kamenčiće za haljinu, grančice za rubove tijela, lišće za kosu i detalje lica i češere za cipele.

Slika 11: Biranje kamenja za haljinu

Slika 12: Početni oblik haljine

Slika 13: Dodavanje detalja (cipele, oči, kosa)

Slika 14: Šumska vila

Kroz izradu šumske vile do izražaja je došla dječja mašta ali i njihovo zapažanje i uspoređivanje sa stvarnim svijetom. Prirodnim materijalima koje su prikupili su izradili šumsku vilu, koju su kasnije i crtali i izmišljali priče o njoj. Na početku su sudjelovale samo djevojčice, ali se razbila stigma da tako nešto nije za dječake, jer kada su vidjeli kako djevojčice s užitkom skupljaju materijale, prišli su i pomogli s ostvarenjem šumske vile, dodavanjem pijeska na „ruke“ („vilinskog praha“) kako bi čarolija bila potpuna. Prije odlaska na spavanje tražili su priču o njihovoj šumskoj vili, u kojoj su i sami dodavali svoje rečenice.

Zemljano čudovište

Aktivnost izrade ovog umjetničkog djela je trajala par dana. Započeli smo s pričom o čudovištima i čega se djeca plaše, te smo odlučili nacrtati čudovišta kako ih zamišljamo. Kada sam ih pitala od čega bi mogli napraviti čudovište, te kako bi ono izgledalo, ovo su bili neki od odgovora:

“Čudovište je veliko i ružno.” A. B., 5.5 g

“Tamno i mračno.” E. H., 5.8 g.

“Čudovišta izlaze samo po noći.” M. A., 6.5 g.

“Ima ih ispod kreveta.” E. H., 5.8 g.

“Možemo ga napraviti od zemlje, ispred vrtića.” L. P., 5.9 g.

“Da možemo iskopati rupu iz koje on kao izlazi.” A. B., 5.5 g

Nakon razgovora krenula je izrada. Neki su kopali lopaticama i grabilicama, a drugi su se pak poslužili grančicama i rukama. Većinom su u aktivnosti sudjelovali dječaci. Aktivnost je trajala par dana i sami su primijetili kako se oblik rupe promijenio zbog vjetra i kiše.

Slika 15: Izrada čudovišta kopanjem rukama

Slika 16: Velika mračna glava čudovišta

Slika 17: Potražnja za debelim granama za lakše kopanje

Slika 18: Pridružuje se djevojčica s kanticom koja od viška zemlje izrađuje „kosu“ čudovištu

Slika 19: Dječak trećeg dana primjećuje da je rupa dublja zbog kiše, te nastavlja s kopanjem

Slika 20: Zemljano čudovište

Za vrijeme izrade zemljanog čudovišta djeca su usputno pričala o svojim strahovima, najčešće su to bila čudovišta, mrak i nepoznati ljudi. Pričali smo o tome kako se suprotstaviti tome strahu. Djeca su pokazivala empatiju za tuđe strahove i pokušali su ih umiriti lijepim riječima. Nakon tri dana izrade svog čudovišta, smislili smo slatku i smiješnu priču o velikom čudovištu koje voli djecu.

Kroz 10 dana izrade *Land arta*, osim što sam mogla primijetiti koliko su djeca kreativna i vole boraviti na otvorenom, primijetila sam kako ono utječe na njihov razvitak. Djeca su na otvorenom slobodna i sretna. Primjećuju zvukove i boje i sve što ih okružuje. Osjećaju se jačima i lakše rješavaju problemske zadatke. Rado pomažu jedni drugima u dolasku do cilja i pokazuju empatiju. Djeca se lakše kreativno i emotivno izražavaju u radu s prirodninama.

7. ZAKLJUČAK

Kreativnost, sloboda, zanimljivi poticaji i istraživanje su bitni kroz rani i predškolski odgoj i obrazovanje. Kroz izradu umjetničkih radova djeca iskazuju svoje najdublje emocije, razmišljanja i strahove. Ponekad je djetetu, pa čak i odraslom čovjeku, lakše nacrtati ili oblikovati nekim materijalom nešto što osjeća, nego to izreći. U drugom dijelu rada sam, sa skupinom od osamnaestero djece kroz deset dana, poticala djecu na izradu s materijalima iz prirode, to jest na stvaranje potaknuto djelima pravca *Land art*. Kroz praktični dio ovog rada došla sam do zaključka da je djeci priroda jako zanimljiva, mogu dugo i pažljivo tražiti materijale. Djeci je kod *Land arta* najzanimljiviji dio taj da mogu davati ideje i sve ih ostvariti u prirodi s materijalima oko sebe. Uvidjela sam koliko su djeca kreativna i sjete se mnogo stvari koje se njihove odgajateljice i ja ne bismo sjetile. Također sam primijetila da su u toj grupi djeca već istraživala prirodu, idu često u šetnje, te istražuju razne tehnike izrade radova sa svojim odgajateljicama. Djeca iz ovog vrtića imaju slobodu kod izbora tehnike i materijala, to se primijetilo i kod izrade *Land arta*. Također se vide i karakteri djece kroz ovakve aktivnosti, pa je neko dijete "vođa" i zadaje zadatke, drugi je "graditelj", treći "pomagač" i tako sve redom. Iznenadila sam se kada su kroz sve dane kako sam dolazila u grupu pitali kad idemo van i što bismo dalje mogli izrađivati.

Provodeći vrijeme s djecom opažala sam samo vesela lica željna istraživanja, te smatram da bi se *Land art* trebao češće provoditi s predškolskom djecom, jer ipak djeca su najslobodnija u prirodi, kada nisu ograničena s par materijala i malom plohom. Sve što nas okružuje može biti djeci poticaj kako bi se razvijala, iskušavala svoje mogućnosti i istraživala sve oko sebe.

LITERATURA

- Brajčić, M. (2020). Land art u dječjem vrtiću - studija slučaja. *Magistra ladertina*, 15(2), 136-150.
- Butina, M. (1998). Umetnost v vrtcu, *Likovna vzgoja*, 2(7-8), 5-10.
- Domaćinović, P. (2018). Uloga odgajatelja, Rijeka, 17-34.
- Duh, M. i Zupančič, T. (2009). *Sodobna likovna umetnost v kurikulu vrtca*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Duncan, J. i Lockwood, M. (2008). *Learning through play, A work-based approach for the early years professional*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Ilić, V. (2018) Umjetnost i revolucija: nasljeđe 20. stoljeća i suvremena razumijevanja. *Filozofska istraživanja*, 38(4), 816-826.
- Millet, C. (2004). *Suvremena umjetnost*. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti.
- Novaković, S. (2015). Preschool teacher's role in the art activities of early and preschool age children. *Croatian Journal of Education*, 1(1), 153-163.
- Petrač, L. (2015) *Dijete i likovno-umjetničko djelo: Metodički pristupi likovno-umjetničkom djelu s djecom vrtićke i školske dobi*. 1. izd. Zagreb: Alfa d. d.
- Šafarić Novak, M. (2019). Mandala. *Časopis za metodiku i nastavu matematike*, 20(77), 63-75.
- Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky.
- Turković, V. (2001). Moć slike u obrazovanju. U R. Ivančević i V. Turković (ur.), *Vizualna kultura i likovno obrazovanje* (str. 63–76). Zagreb: Hrvatsko vijeće InSEA.
- Vrlič, T. (2001). *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predškolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mogega rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis)